

OVER DE OVERLAST AAN WANTROUWEN

EEN RONDETAFLGESPREK M.M.V.
CIS DEWAELE, LUDO FRET, DIRK GELDOP,
GEERT INSLEGGERS, TOM MEEUWS, PAUL PATAER,
KOEN PHILIPPETH, LUDO SERRIEN, JAN STEYAERT,
JOZ VANDEN EYNDEN, KOEN VAN HEDDEGHEM,
ANKIE VANDEKERCKHOVE, LODE WALGRAVE

OVER PERCEPTIE EN PRAKTIJK

Ludo Fret: De indruk leeft in de sociale sector dat de sociale verzorgingsstaat plaats moet ruimen voor een betuttelende veiligheidsstaat. De lokale besturen laten zich gretiger responsabiliseren door het centrale discours over het onveilig, antisociaal, onaangepast en storend rondhanggedrag dat als overlast bestreden moet worden. Zitten we daarmee ‘op het scherp van de snee van een gewapende zorg’, zoals Dirk Geldof het uitdrukte?

Tom Meeuws (directeur Integrale Veiligheid Antwerpen): Om u meteen op uw gemak te stellen: ik ben een fietsend sociaal pedagoog, heb drie kinderen die geboren zijn in de Seefhoek en gedraag mij politiek correct in de private sfeer. Maar ik ben ook een ambtenaar die verantwoordelijk is voor de uitvoering van het kernbeleid Veiligheid. Dat werd vastgelegd in het stadsplan ‘Veilig’ en het omvat echt wel wat meer dan de omstreden huisbezoeken en het Antwerpse straatverbod. Ik discussieer daarom liever op basis van de praktijk dan van ‘gewapende’ percepties. En ik verkies het begrip ‘sociale herovering’ boven de belegen term ‘integrale veiligheid’ of ‘gewapend bestuur’. Die wordt nu ook al tot ‘gewapende zorg’ verlengd en dat slaat nergens op. Het is pure provocatie.

Feit is dat de samenleving voor veel mensen minder leefbaar en minder overzichtelijk is geworden. De overheid mag daar de ogen niet voor sluiten. Het samen-leven loopt in sommige buurten echt niet vlot omdat panden teveel van mensen wisselen en een ongedwongen praatje slaan met de burens niet meer mogelijk is. Dat roept de vraag naar 'sociale herovering' op. Het is ook niet fijn om vast te stellen dat in de hele samenleving het evenwicht tussen rechten en plichten en tussen verzekering en solidariteit zoek raakt. In die zin begrijp ik het verzet tegen begrippen zoals storend rondhanggedrag of openbare overlast niet goed. Overlast is bijvoorbeeld opgenomen in de omzendbrief van de nieuwe gemeentewet om het overheidsoptreden een legale basis te geven. Het laat een sociale herovering toe die voor mij synoniem is van een veiligheidsbeleid waarin preventie en repressie samen kunnen gaan. Al verkies ik zelf bij momenten de term 'prepressie'. Als jonge kindjes op buurtfeestjes keer op keer de boel op stelten zetten zonder dat er ouders te bekennen zijn, dan moet je niet noodzakelijk naar boetes grijpen, maar je moet wel druk zetten op ouders. Je kan bij die ouders aanbellen om hen op hun plichten te wijzen over de wijze waarop hun kinderen ongeleid omgaan met het publiek domein.

Vroeger financierde de stad met federale middelen allerlei preventieprojecten en straathoekwerk. Nu krijgt men daar schrik van, al zijn de doelen van dat veiligheidsbeleid niet veranderd. Het is nooit sociaal beleid geweest. Het enige wat veranderde is dat de overheid van een massieve financiering zonder veel vragen is overgestapt naar een actievere regie. We doen zelf een meer sturend beroep op de sociale organisaties. We vragen hen niet langer de kop in het zand te steken. En we nemen ook de ons recent toebedeelde rol van bestuurlijk of administratief rechter ter harte. Grootsteden kunnen daar bekwame en gewetensvolle ambtenaren voor aantrekken, die even onafhankelijk optreden als de strafrechter. Als we optreden tegen overlast zijn daarvoor ook bij ons wettelijke vormen van verweer en beroep voorzien. Er wordt ook gebruik van gemaakt. We hebben in Antwerpen het voorbije anderhalf jaar in het kader van onze sociale herovering mensen aangeworven met een uitgesproken sociaal profiel. Niet om achter hun bureau te blijven zitten maar om weg van de street level bureaucratie, bijvoorbeeld de straat op te gaan en aan te bellen bij ouders van kinderen van vier of vijf jaar die 's nachts ronddolen. Bij gebrek aan sociale controle doen wij dat ook met de huisbezoeken. Om de samenleving terug leefbaar te maken, moeten we wat meer durven indringen in de privacy van de mensen. Zij geven daar toestemming voor, anders staan we voor de

deur. Dat illustreert dat wij een sociale rol opnemen die sociale werkers eerder al hadden kunnen ter harte nemen. Vandaar onze sterkere claim ten aanzien van het lokaal sociaal beleid zonder zelf dat werk over te willen nemen.

ZIN IN VERANTWOORDELIJKHEID?

Jan Steyaert (docent in en observator van de Nederlandse verzorgingsstaat): Ik vind de term ‘gewapende zorg’ ook overtrokken. Als je hulpverlening zo vooringenomen aan het veiligheidsbeleid van de lokale overheid vasthaakt, dan suggereer je meer repressie en paternalisme dan er in de praktijk voorkomt. Ik vind een discours over rechten en plichten en over leefbaarheid en levenskwaliteit verantwoord om de overheid en de door de overheid gesubsidieerde sociale organisaties daar samen te laten voor zorgen. Samen moeten ze de burger activeren om mee te investeren in een leefbare omgeving. Die koppeling tussen hulpverleners en bemoeizorg zie je ook en verwacht je ook op het terrein van gezondheid. Je kan veel verwachten van een longarts, maar ook hij zal je moeten aanspreken op je eigen rookgedrag. Jij bent mee verantwoordelijk voor je levensstijl én de gevolgen daarvan. Maar als je de burgers daar meer dwingend op aanspreekt is het respect waarmee je dat doet heel cruciaal. Waarom zou je met het nodige respect geen huisbezoeken mogen afleggen om met zorg te kijken naar de brandveiligheid, de inkomenssituatie, de opvoedingsrelaties, de huisjesmelkerij, ... Dat hoeft niet stigmatiserend, beschuldigend of beledigend te zijn. Wederkerigheid is daarbij een belangrijke factor. Als er in Lauwe een speelplein moet sluiten op bevel van de rechter, dan komt dat misschien juist omdat er van de lokale overheid geen reactie kwam op de klachten over geluidsoverlast voor de buurt. Als een woningmaatschappij een sociale woning toewijst onder de opschortende voorwaarde van Nederlands te leren, dan impliceert dat natuurlijk ook de verplichting om die lessen kwaliteitsvol te organiseren. Als dat niet gebeurt, dan verliest de overheid zelf de basis om de burger op zijn verantwoordelijkheid aan te spreken.

Ludo Fret: Ik hoor hier begrip voor een overheid die met een plichtendiscours maar ook met respect een sociale heroveringstocht heeft ingezet omdat het middenveld het wat laat afweten. Maken we ons dan zorgen om niets?

Ankie Vandekerckhove (Kinderrechtencommissaris): De verwijzing naar rechten en plichten is een relatief overbodig argument want iedereen is het er over eens dat mensen hun sociale verantwoordelijkheid moeten opnemen. Maar er wordt terecht aan toegevoegd dat dit ook voor de overheid zelf geldt. In onze actieve verzorgingsstaat moet ze ook zelf het goede voorbeeld geven. In een democratie is het op de eerste plaats de overheid die de sociale verantwoordelijkheid heeft gekregen om te investeren in sociale voorzieningen. We hebben onszelf verplicht om daarbij de mensenrechten en kinderrechten te respecteren. Duidelijk de overlast omschrijven waartegen men optreedt is daar een minimale uiting van. Ik blijf daarin op mijn honger. Hoe en vooral door wie wordt dat begrip ingevuld? Voor mij bijvoorbeeld zijn sommige voetbalsupporters mensen die voor nogal wat overlast zorgen, meer dan spelende kinderen. Wie lijnt dat begrip voldoende duidelijk af vooraleer we er bekleed met gezag deur aan deur de privacy mee binnen dringen? Ook in Engeland werd de precieze betekenis van ‘anti-social behavior’ (ASBO) nooit ingevuld, men heeft het enkel over bepaald gedrag dat door ‘iemand’ als ‘overlast ervaren’ wordt. We kwamen in een discussie onder kinderrechtencommissarissen ooit tot de indruk dat het in de praktijk eigenlijk het gedrag is van jongeren en kinderen waarop wij als volwassenen jaloers zijn. Ik zeg daarmee niet dat storend rondhanggedrag niet bestaat, wel dat het moeilijk hanteerbaar is omdat het ook zelf boordevol ‘perceptie’ zit. Als we op basis daarvan lokaal meer dwingend gaan optreden, dan zitten we snel op een hellend vlak. Het wordt dan inderdaad cruciaal dat al die lokale overheden zelf hun sociale verantwoordelijkheid nemen. Nog los van het sociale gehalte kan je niet ontkennen dat er lokaal minder rechtszekerheid is dan bij een gerechtelijke afhandeling.

TERUG NAAR DE FEITEN...

Joz Vanden Eynde (Directeur Ondersteuningscentrum Bijzondere Jeugdzorg, OSBJ):

Ik vind het verwijt dat ‘gewapende zorg’ alleen perceptie is ook nogal vreemd want dat geldt inderdaad net zo goed voor ‘overlast’. Waarom zou die beoordeling in de praktijk wél vrij zijn van oneigenlijke percepties? Wat jongeren doen en door volwassenen soms als overlast ervaren wordt, is voor beide een kwestie van perceptie die ze beide wel voor realiteit zullen nemen. Wie moeten we als welzijnswerkers

dan overtuigen van hun ongelijk? En mogen sociale werkers daarbij dan niet gewoon van hun perceptie van de realiteit uitgaan?

Tom Meeuws: De lokale praxis waar ik voor pleit baseer ik op feiten. Bijvoorbeeld het feit dat een meerderheid van de bevolking een leefbare en overzichtelijke buurt wil, waar kinderen mogen spelen maar geen bommetjes tussen de benen van de volwassenen gooien. De lokale overheid moet daar haar verantwoordelijkheid voor opnemen samen met de sociale organisaties en zonder de oren te laten hangen naar wat de media daarover allemaal schrijven. Laat ons ook bekijken waar de huisbezoeken in de praktijk toe leiden. Er zijn in deze stad jeugdwerkingen die zelf de deuren dicht moeten doen, omdat ze te lang nagelaten hebben om normen te stellen en structuur te bieden aan die jongeren. Is het dan niet beter de jeugdhuizen open te houden en er rekening mee te houden dat hun publiek moeilijk kan doen?

CYNISCHE OVERHEIDSCONSUMENTEN

Ludo Fret: Ik stel vast dat we mekaar vanuit verschillende invalshoeken en bekommernissen met eigen percepties van de realiteit om de oren kunnen slaan. Kunnen we in deze rondetafel alvast proberen zo duidelijk mogelijk te expliciteren op basis van welke waarden en normen we een leefbare samenleving voor iedereen willen afdwingen?

Lode Walgrave: (professor emeritus criminologie): Ik ben er ook tegen dat kindjes op buurtfeestjes ballonnen in brand steken. Maar ik vind niet dat de mensen die daarbij staan direct aan de overheid moeten vragen om dat op te lossen. Zelfs als die ouders er niet zijn, kunnen de andere buurtbewoners toch tussenkomen en zeggen dat zo iets niet kan? Waarom neemt de burger zelf zijn verantwoordelijkheid niet op en rekent hij gemakshalve maar op de overheid? Ik vind dat een teken van de tijd: de burger gedraagt zich steeds meer als een berekenende, harteloze consument! Dat is ook zo in de hele veiligheidsproblematiek: hij wil zoveel mogelijk veiligheid voor zichzelf, maar aan de laagste prijs. De overheid moet dat maar zien te regelen en hem verder gerust laten. In tegenstelling tot wat daarnet is gezegd, vind ik dat we ons niet mogen beperken tot de onmiddellijke praxis. We moeten ons afvragen wat daarachter steekt aan evoluties inzake waarden en nor-

men, en dat plaatsen in breed-maatschappelijke evoluties. De kapitalistische globalisering heeft er voor gezorgd dat de multinationals beslissen, en dat onze overheden en ook de burgers zelf de feiten achternalopen. De burger en de overheid zijn de greep op de markt en op hun eigen samenleving verloren. Om de economie draaiend en onze sociale zekerheid betaalbaar te houden kan de overheid eigenlijk niet anders dan de multinationals ter wille te zijn, zodat ze hier blijven investeren. Het gevolg is dat de sociale dualisering van onze samenleving steeds erger wordt. Wie mee kan in de race, kan rustig zijn graantjes meepikken. Wie uit de boot valt dreigt echt te verdrinken, en wordt gepercipieerd als een bedreiging van die rust. Deze evolutie op macro-niveau is ook zeer voelbaar voor de lokale overheden. Ze worden opgejaagd om dat consumentisme van hun 'betere' burgers veilig te stellen. Ervoor te zorgen dat de betere burgers zoveel mogelijk ongestoord hun ding kunnen doen, aan de laagst mogelijke kostprijs, wordt een legitiem veiligheidsbeleid genoemd. De vraag is of het welzijnswerk, dat oorspronkelijk ontstaan is op grond van een ethiek van solidariteit, daarin zo maar moet meestappen! Een retoriek van rechten en plichten komt niet uit de lucht vallen, maar heeft maar betekenis als de keerzijde ervan, de solidariteit, mee gewaarborgd wordt. Solidariteit is het cement van de burgerzin. Als die solidariteit verschaalt omdat burgers zich terugtrekken in een cynisch consumentisme, dan is het hypocriet druk te zetten op diegenen die daar het slachtoffer van zijn.

WEGDRIJVEN MET DE WAPENSTOK

Koen Philippeth (stafmedewerker samenlevingsopbouw): Het valt inderdaad op hoe snel men naar de politie belt of naar één of andere welzijnswerker met de vraag: 'Los dat eens even op voor mij'. De bereidheid én de capaciteit van burgers om zelf conflicten te hanteren neemt drastisch af. De vraag is hoe je met dat consumentisme omgaat. Moet de rol van de lokale overheid of van het welzijnswerk niet opnieuw gedefinieerd worden? Sociale activering van bepaalde doelgroepen en verhoging van de zelfregulering in bepaalde wijken en gemeenschappen zou beter op de agenda moeten kunnen komen. Dat is toch wel iets anders dan thuis gaan aanbellen om te vragen of men de kinderen niet wat meer koest kan houden. Een dergelijke aanpak vereist natuurlijk een fundamenteel ander methodisch kader en geheel andere methodieken.

Ankie Vandekerckhove: De selectiviteit in dat optreden getuigt inderdaad van een eenzijdige perceptie van problemen. Waar wordt er aan huis gebeld? Het zal niet in Schilde of Brasschaat zijn, ook al zitten daar volgens de jeugdzorg ook behoorlijk wat 'ettertjes' die stevige opvoedingsproblemen stellen. Tussenkomen in het belang van een gezonde ontwikkeling van het kind in kwestie kan ook daar zeer legitiem zijn. Maar daar gebeurt het niet want die riant villa's hebben wél dikke muren en dat geeft minder overlast. Kinderen van twee hardwerkende Vlamingen die vaak alleen thuis zijn, verkeren soms ook in risicosituaties, maar die ouders kunnen eventuele noodoplossingen zelf wel financieren. Ze laten geen bemoeizorg in hun privacy toe. Ik wil de overheid graag met alle middelen de kindermishandeling zien inperken maar dan niet zo selectief. Tenslotte gaat het over waarden en normen die we in al die gezinnen willen doen respecteren.

Cis Dewaele (coördinator van Vlastrov, Vlaams Overleg Straathoekwerk): Het is goed te beseffen dat elke dwingende maatregel van de lokale besturen de neiging van de burger kan versterken om zelf geen verantwoordelijkheid meer te nemen. Prepressie kan dus het omgekeerde veroorzaken van wat we willen. Toen ik 12 jaar was, ben ik ooit door het rode licht gefietst. De agenten waren mij gevolgd tot bij mij thuis en kwamen zeggen: uw zoon is door het rode licht gereden en dat kost u 5000 fr. Tot daar kon mijn moeder volgen, maar zij pikte het niet dat de agenten meteen voorstelden om mij dan maar te laten werken tot die boete betaald was. Ze zei: 'Ik beslis zelf wel over de opvoeding van mijn zoon en daar hebben jullie niets mee te maken'. Ook ik zeg daarom ja tegen preventie, maar niet tegen prepressie, want als sociale werkers moeten wij mensen op hun verantwoordelijkheden blijven aanspreken. Je maakt geen vrienden door iemand terecht te wijzen. Je moet een relatie – ook een hulpverleningsrelatie - kunnen opbouwen op een positieve manier en dat doe je niet met de wapenstok achter de rug. Dan drijf je die mensen nog verder weg. De sociale sector moet zich dus niet zomaar laten inschakelen in die prepressie.

SOCIALE ONTEIGENING

Ludo Fret: De contaminatie in het begrip ‘prepressie’ zou wijzen op een ongezonde mix van ondersteunende en sanctionerende maatregelen die allebei gerechtvaardigd zijn. Kunnen we die in onze complexe samenleving nog gescheiden houden?

Koen Van Heddeghem (Vereniging Vlaamse Steden en Gemeenten, stafmedewerker lokale politie, veiligheid, administratieve sancties): De sociale verzorgingsstaat is geleidelijk een veiligheidsstaat geworden waarin de klassieke samenlevingsproblemen ineens veiligheidsproblemen werden genoemd. Ik heb de indruk dat deze slingerbeweging terug een beetje in evenwicht komt: via het concept van integrale veiligheid of maatschappelijke veiligheid groeit terug het besef dat het garanderen van veiligheid en zorgen voor leefbaarheid niet alleen een taak is van de politie. De politie vindt terecht dat sommige veiligheids- en leefbaarheidsproblemen eerder ‘samenlevingsproblemen’ zijn waar de welzijnssector onder meer een rol te spelen heeft. Ik denk dat iedereen moet optreden vanuit zijn eigen rol en functie, nu is er soms te veel rolverwarring op het terrein. De politie begeeft zich soms (noodgedwongen) op het terrein van de welzijnssector en van de welzijnswerkers wordt soms verwacht om meer ‘politieel’ op te treden. Politieagenten zijn soms teveel hulpverlener en hulpverleners zijn soms teveel politieagent. Ik hoor vorige week een politieagent in een landelijke gemeente zeggen dat al die veiligheidsproblemen in feite sociale problemen zijn, want het draait altijd om burenruzies in sociale woonwijken. En dus hebben ze daar maar een speciale sociale politie opgericht, terwijl de OCMW’s elders politieel huis-aan-huisbezoeken moeten gaan doen. De vraag is of iedereen niet beter bij de eigen leest blijft.

De gemeentelijk administratieve sancties worden soms voorgesteld als de kwalijke duivel zelf en een gevaar voor onze democratie. Het systeem van de gemeentelijke administratieve sancties (GAS) beoogt enkel het sanctioneren van de politiereglementen. Sinds 1789 kunnen gemeenten politiereglementen maken, m.a.w. de gemeenteraad kan bepalen dat bepaalde gedragingen strafbaar zijn met een politiestraf. Wat nu nieuw is (sedert 1999), is dat de gemeenteraad kan bepalen dat een administratieve sanctie mogelijk is i.p.v. van een politiestraf. Bijv. stel dat de gemeente bepaalt dat je het gras niet mag afmaaien op zondag, als je deze bepaling overtreedt kan je een boete krijgen van de gemeente i.p.v. van de politierechter.

Dit betekent niet dat je elke overtreding onmiddellijk moet sanctioneren. Het daadwerkelijk sanctioneren is pas het sluitstuk van het lokale handhavingsbeleid. In veel gevallen zal de politie langskomen en wordt er bemiddeld zonder PV. Het daadwerkelijk sanctioneren is de stok achter de deur. Via het systeem van de GAS merken we dat de gemeenten en de lokale politie opnieuw hun reglementen handhaven. Volgens mij werd echter de fout gemaakt door dit toepassingsgebied van de GAS-wet open te trekken naar ernstige vormen van criminaliteit: slagen en verwondingen, diefstal, vandalisme door minderjarigen. Als we zouden teruggaan naar het initiële doel van de gemeentelijke sancties dan is er geen vuiltje aan de lucht. Als ik in de bibliotheek drie dagen te laat ben om cd's terug te geven, moet ik een geldsom betalen. In wezen is dit eigenlijk ook een administratieve boete. Als lokaal bestuur kan je best iets in handen hebben om uw politiereglementen te kunnen handhaven. De GAS voorstellen alsof de gemeente voortaan bijv. diefstallen gaat bestraffen is de waarheid geweld aandoen en dit strookt ook niet met de ontwikkelingen op het terrein. Helaas is door de ganse heisa de GAS-wet nu een beetje verbrand.

NIET WANHOPEN... OF TOCH WEL?

Paul Pataer (Liga voor de mensenrechten, Vluchtelingenwerk, OCMW Gent): Ik heb wat moeite met de te negatieve perceptie dat de overheid ons meer en meer wil disciplineren. Het parlement heeft tien jaar geleden de wet op de landloperij afgeschaft omdat het een zeer repressieve wet was. Men wilde niet langer mensen bestraffen die dakloos waren of die bedelden. Men wou meer sociaal en minder repressief optreden in naam van hun of onze veiligheid. Maar soms is repressie echt wél geoorloofd. Als een partij racistisch is en daarmee de wet overtreedt dan is dat ook een vorm van overlast die de samenleving sterk kan schaden. We mogen niet vergeten dat we in de huidige maatschappij meer verweermiddelen tegen overdreven repressie hebben dan ooit tevoren. Neem de privacycommissie die toch al behoorlijk haar rol gespeeld heeft. Het Hof in Straatsburg en het Arbitragehof hebben al te repressieve wetten vernietigd. Er is dus geen reden om te wanhopen. Ook de pers - en dan heb ik het zelfs niet alleen over Alert - heeft hierin een gewaardeerde maatschappelijke rol.

Geert Inslegers (Vlaams Overleg Bewonersbelangen, coördinator Huurdersbonden): Ondanks die matigende woorden zou ik toch het gevaar van een ‘gewapende zorg’ niet willen laten wegpraten. Want het gaat niet alleen om het administratief-rechtelijke optreden van lokale besturen. Ik stel in het kader van de sociale huisvesting vast dat een voorontwerp van Vlaamse Wooncode het recht op wonen afhankelijk maakt van de taalkennis van de bewoners. Maar er is meer dan dat. Want ik stel vast dat al wat in strijd is met de bepalingen van de Vlaamse Wooncode inzake de sociale huur en de besluiten in uitvoering daarvan, voortaan strafrechtelijk sanctioneerbaar zal worden. Dat betekent dat men zelfs niet meer moet definiëren wat men dan precies strafrechtelijk wil sanctioneren. Als dat geen overkill is. Bovendien worden er ook hier administratieve sancties ingevoerd. Men wil zelfs contracten met een proefduur invoeren en er zou in de contracten ingeschreven worden dat ‘die van rechtswege kunnen ontbonden worden op basis van contractuele fouten die begaan worden door de huurder’. Van rechtswege betekent niet minder dan: zonder tussenkomst van de rechter. Dat is toch wel degelijk een vorm van ‘gewapende zorg’. En dat komt niet zomaar uit de lucht vallen. Want we stellen tegelijk vast dat het maatschappelijk draagvlak van onze sociale huisvesting zwaar is afgebrokkeld. In steden als Mechelen en Antwerpen vraagt men zich al luidop af of er nog wel nieuwe sociale huisvesting moet komen. Men neemt wel initiatieven om de bewoners meer bij het sociaal woonbeleid te betrekken en men gaat bewonersgroepen ondersteunen, maar de overaccentuering van het plichtenverhaal kan zelfs daar de sociale verdringing nog versterken. De betere bewoner zou inderdaad met inspraak de verantwoordelijkheid voor de kwaliteit van het wonen naar de overheid kunnen schuiven. We aanvaarden al vlot dat de hardwerkende gezinnen een deel van hun taken hebben afgeschoven naar andere instellingen en instituties. Gaan we dat ook laten gebeuren voor het regelen van de betrekkingen tussen de bewoners? Gaan we binnenkort elke aanleiding tot contact tussen de burens door de overheid laten onteigenen?

AUTONOMIE VAN DE ZORG

Ludo Fret: Dirk Geldof stelt dat een integraal veiligheidsparadigma nog meer gevaren kan inhouden. Want het sociaal werk dreigt zich te laten gebruiken voor de bestrijding van overlast in plaats van zelf vanuit eigen kracht en overtuiging

armoede en sociale uitsluiting en overlast te bestrijden. Hij pleit daarom voor een offensieve repliek van het sociaal werk.

Ludo Serrien (coördinator Steunpunt Algemeen Welzijnswerk): Om de positie van het welzijnswerk te duiden vertrek ik van de driehoeksrelatie tussen overheid, burgers en de sociale sector. Ook sociale werkers in het private en autonome welzijnswerk worden mee geconfronteerd met interventies van de overheid en met dwingende beslissingen van de overheid ten aanzien van de burgers. Wat doe je daarmee als welzijnswerker op de eerste lijn? Als het gaat over openbare veiligheid is dat vrij duidelijk af te spreken, maar het is moeilijker als het om gaat om interventies van de overheid in de privésfeer zoals bij een vermoeden van kindermishandeling.

Ik was gisteren in het Vlaams Parlement aanwezig bij een debat over de jeugdzorg. Bepaalde politici poneren er onomwonden de stelling dat de overheid in het absolute belang van de veiligheid van het kind in gezinnen moet kunnen interveniëren. We weten nochtans tot wat dat kan leiden: meer plaatsingen en meer verplaatsing van problemen. En er wordt nog meer in het veiligheidsdiscours meegenomen. Het toekennen van sociale grondrechten als wonen en inkomen wordt voorwaardelijk gekoppeld aan ‘aangepast gedrag’. Wat moeten wij daarmee als sociale werkers die aan de kant van de gedupeerden moeten staan? Welke autonome ruimte behouden wij om het recht op hulpverlening, ondersteuning, psychosociale begeleiding, wonen, ... te vrijwaren? Die autonomie van een eigen ruimte voor zorg is essentieel, maar het wordt in de praktijk steeds moeilijker om hulp en bijstand te vrijwaren van elementen van dwang. Ik maak mij daar vanuit onze ‘perceptie’ inderdaad zorgen over. Sommige hulpverleners zouden wel ‘s wat te evident vanuit hun eigen normen de dwingende rol van de overheid kunnen overnemen, zonder dat zo te expliciteren.

Er zit altijd wat dwang in de hulpverlening en er zijn praktijken waar die ‘opgelegde’ rol ook duidelijk geëxpliciteerd is. Daar slaagt men er trouwens beter in om de autonomie van de zorg te vrijwaren. Neem de hulpverlening aan seksueel delinquenten. Dat is een opdracht van het algemeen welzijnswerk, die ook dubbel gesubsidieerd wordt door justitie en door het departement welzijn en gezondheid. Wat door welzijn gesubsidieerd wordt hoeft de welzijnseffecten niet uit te smeren, maar justitie vraagt wél dat we aantonen hoe we met welzijnswerk in hervалpreventie slagen. De kraan zal dicht gaan op de dag dat justitie meent dat een werkstraf voor een seksueel delinquent effectiever is dan een psychosociale begeleiding.

De dubbele financiering waarborgt enige speelruimte voor de eigen rationaliteit van het algemeen welzijnswerk. Er zijn trouwens ook mensen die vrijwillig en op eigen initiatief naar een CAW stappen om te werken aan hun 'seksueel grensoverschrijdend gedrag'. Vooral dan gaan we heel bewust om met de dwang die we eventueel mee uitoefenen. Als de dwang geformaliseerd is door een gerechtelijke uitspraak zijn we daar zelfs toe verplicht. Het principe van het 'informed consent' zorgt voor klare afspraken over onze houding als er nog feiten zouden gepleegd worden. We kunnen met duidelijke afspraken dus wel degelijk werken op het scherp van de snee.

Een offensieve houding betekent dus dat we de autonomie van het sociaal werk klaar afbakenen. Dat geldt vooral in een context waar de overheid dwangmaatregelen oplegt ten aanzien van de burger, of waar ze voorwaardelijke rechten gaat toekennen of zelfs hulp verbiedt aan wie hier 'illegaal' verblijft. Een defensieve houding zou betekenen dat we bedanken voor de hulp aan seksueel delinquenten of aan gedetineerden in de gevangenis of dat we alleen op verdoken wijze daaraan mee helpen. Offensief werken betekent dat we geen kansen laten verloren gaan om sociale uitsluiting te bestrijden. Maar soms leidt dat wel tot dilemma's. De essentiële opdracht van het sociaal werk is mensen te ondersteunen in hun individuele ontplooiing en in hun buurtleven. Als we daarin samenwerken met de lokale besturen leidt dat onvermijdelijk tot 'netwidening' van de overheid en dat kan inderdaad het passieve, consumptieve gedrag van de tevreden burger versterken. Daarom moeten we altijd zorgvuldig expliciteren waar we die overheidsinterventies onvermijdelijk versterken en hoe we daarmee de empowerment van kwetsbare mensen mee denken te ondersteunen. Zo vermijd je ongewenste effecten.

HET POLITIEKE VACUÛM

Dirk Geldof: Deze strategie is me toch nog wat te soft. Het verduidelijkt de visie van het algemeen welzijnswerk om op een correcte manier met cliënten en met overheidsopdrachten om te gaan. Maar we moeten het cliëntperspectief ook kunnen overstijgen. In een ruimer maatschappelijk debat moet je ook de bevolking en de beleidsmakers kunnen overtuigen. Moeten deze laatste bijvoorbeeld een extra blik middelen voor jeugdhulp openen of een extra blik veiligheidsmaatregelen? Cruciaal is te expliciteren welke maatschappelijke effecten de sector wil bereiken

met hulpverlening, straathoekwerk, samenlevingsopbouw, integratie, inburgering, huurbegeleiding, sociale werkplaatsen, ...? Wat is het effect op de leefbaarheid van buurten waar mensen zich door overlast geplaagd voelen? De verschillende sociale sectoren moeten offensiever tonen hoe ze effectief bijdragen tot de bestrijding van die overlast. Want als ze dat niet doen, dan vult de overheid op vraag van de bevolking die leemte op vanuit een veiligheidsbril en moet je nadien in de samenwerking voor je autonomie gaan opkomen. Even sterk als de politiserende hulpverlening en de samenlevingsopbouw voor directe democratie en inspraak opkwamen, moeten zij nu haalbare utopieën voor leefbare wijken ontwikkelen. De maatschappelijke opdracht van het sociaal werk om te werken aan de sociale cohesie - inclusief wijk-effecten - komt te weinig uit de verf en dat geeft vrij spel aan een te eenzijdig veiligheidsbeleid dat wel pretendeert dat het uitzicht geeft op tastbare resultaten.

Ankie Vandekerckhove: Dat is gemakkelijker gezegd dan gedaan, want het probleem is dat de feitelijke vertaling van die bredere maatschappelijke doelstellingen is dat er inderdaad 'tastbare', lees meetbare, resultaten gevraagd worden en dan kom je al snel uit bij die veiligheid. De overheid subsidieert inderdaad ook het ruime sociaal werk en mag daarbij terecht op welbepaalde resultaten mikken. Maar misschien kan het sociaal werk geen resultaten tonen in termen van lagere criminaliteitsstatistieken, maar de hulpverlening boekt wel resultaten in de moeizame vooruitgang van de cliënt of het verhogen van zijn of haar welbevinden in de samenleving. Als er echter snel en bewijsbaar resultaat moet gehaald worden, zal het veiligheidsbeleid altijd beter scoren. Je kan zo bijvoorbeeld alle druggebruik verbieden en bestraffen. Cijfers daarover staan dan wel goed in de statistieken maar het gebruik gaat intussen wel ondergronds verder. Je kan daarentegen ook voor harm-reduction zorgen. De verslaafde wordt daar beter van en dat kan op langere termijn ook de statistieken dienen, zij het op veel langere termijn. De vraag blijft dus welke autonomie je waarborgt aan de zorg.

Ludo Fret: Individuele doelstellingen van sociale werkers zijn niet noodzakelijk de beleidsdoelstellingen van overheden. Hoe krijg je beide op de lijn van een duurzaam sociaal beleid dat iedereen op zijn plaats zet?

Tom Meeuws: Het zal u misschien verbazen maar ik ben voor een slanke overheid. Hoe minder wij moeten doen, hoe liever. Hoe meer burgers zelf met of zonder steun van zuilen aan hun emancipatie werken, hoe beter. Maar ik moet vaststellen dat de klassieke samenlevingsopbouw of het klassieke straathoekwerk niet altijd hoge toppen scheert. Dat het in Antwerpen tijdens de recente Franse rellen rustig bleef, is niet alleen - zoals de premier denkt - te danken aan het klassieke straathoekwerk. Het is minstens een even grote verdienste van de zogenaamde 'samen-op-straat projecten' die in het kader van het veiligheidsbeleid op gang kwamen en waarbij Marokkaanse vaders via een eigen sociaal-cultureel werk, haast via een nieuwe zuil in opbouw, los van de klassieke welzijnsnetwerken, tal van activiteiten organiseren voor jongeren. Hoe meer we kunnen uitbesteden aan zulke frisse derden, hoe beter voor iedereen. Maar speel dan zelf ook wat assertiever en offensiever in op het veiligheidsbeleid dat we met onze veiligheidswerkers, politiemensen en buurtregisseurs uitvoeren. En sta ons welwillend toe daarbij nu en dan ook een blikje jeugdhulp te openen. Want wat wij probleemjongeren noemen, noemen jullie allicht aandachtsjongeren, maar het blijft al bij al over dezelfde jongeren gaan.

GEÏNSTITUTIONALISEERD WANTROUWEN

Ludo Fret: De terughoudendheid ten aanzien van een overheid die jarenlang de indruk wekte liever overlast te bestrijden dan armoede is u bekend: 'geef ze een vinger en ze pakken een arm'. Dat heet dan geïnstitutionaliseerd wantrouwen.

Tom Meeuws: Dat verwoordt inderdaad het diepe wantrouwen dat sociale werkers tegen een perceptie doet strijden. Neem het straatverbod. Dat is door de burgemeester één keer toegepast tegen een straatprostituée in de buurt van een school. Ik zou jullie vreselijke levensverhalen kunnen vertellen van die vrouwen. Daar moet je tegen optreden, eventueel zelfs met een sanctie. We hebben geen boete gegeven, maar een soort pretoriaanse probatie voorgesteld aan die vrouw. Maar toen bleek dat diverse zorgverstrekkers haar niet kenden en ook niet tuk waren op onze bemoeienis. Wij hebben nochtans ootmoedig gevraagd of die dame eens naar een intake op een drughulpverleningscentrum mocht komen. Het heeft in de kerstdagen weken gekost om de sector te doen meewerken en zo een boete te

voorkomen. Mogen wij als zorgamateurs nu en dan ook een hulpvraag doorgeven aan de achtbare professionals?

Ludo Serrien: U maakt er nu omgekeerd een karikatuur van en dat zal natuurlijk ook het wantrouwen niet wegnemen. Ik kan u verzekeren dat het justitieel welzijnswerk op het scherp van de snee samenwerkt met de justitiële overheid. Dat kan met goede afspraken én met het nodige respect voor onze autonomie die best ook met subsidies gewaarborgd wordt. Dat is zo zorgvuldig verankerd in een samenwerkingsakkoord tussen justitie en welzijn voor de begeleiding van seksueel delinquenten en slachtoffers van misdrijven. Dat zou beter ook voor het straathoekwerk gebeuren, want als zij hun subsidie en hun legitimatie uitsluitend uit het veiligheidsbeleid moeten halen, dan dreigen ze zich wat té schrap te zetten tegen hun lokale opdrachtgevers. Als er jeugdhuizen worden opgericht om in bepaalde buurten ontmoetingsruimte te creëren en het sociaal weefsel te herstellen en je financiert die uitsluitend uit de middelen van het veiligheidsbeleid, dan bouw je het wantrouwen inderdaad institutioneel in. Als alles veilig is zou dat jeugdhuis zelfs moeten verdwijnen. Dat is toch geen consistent sociaal beleid. De Vlaamse overheid geeft niet thuis en laat het haar autonome centra uitvechten met de federale en lokale besturen. Zorg in die context van bestuurlijk wantrouwen maar 's voor een goede samenwerking in de achtergestelde buurten rond moeilijk te helpen doelgroepen als delinquenten, asielzoekers of illegalen.

EEN SCHAPENVACHT VOOR DE WOLF

Lode Walgrave: Iedereen lijkt het hier over één ding eens: de veiligheidsthematiek kan niet meer losgekoppeld worden van welzijnsproblemen. Voor een overheid is dat een ideaal compromis want dat verkoopt perfect. Ze kunnen de burger-consument met de belofte van meer veiligheid overtuigen van het belang van aandacht voor welzijnswerk. Méér aandacht voor sociale problemen, wordt dan gezegd, zal ook tot meer veiligheid leiden. En zo wordt het welzijnswerk stilaan ook in een nieuw keurslijf gedrukt: het gaat niet meer om een gebaar van solidariteit ten aanzien van de noodlijdende mede-burger, maar wel om een berekende zet om op termijn meer veiligheid te garanderen voor de modale burger. De noodlijdende wordt vertaald in een veiligheidsrisico. De zorg staat ten dienste van de bewapening voor

de veiligheid. De fameuze ijzeren hand in een fluwelen handschoen, of, zoals ik het in mijn wilde jaren eens noemde: een schapenvacht voor de wolf. En dus moet het welzijnswerk nu ‘renderen’. Effect op het welzijn van de cliënt tot daar aan toe, maar nu moet je ook al effect tonen voor de veiligheid van de straat en de staat. Welzijn en veiligheid zijn van elkaar afhankelijk, maar je mag ze niet door elkaar haspelen. Veiligheidsridders hebben de new speak van de zorgbenadering ontdekt om hun boodschappen te verkopen. Zo vinden sommigen dat we de hoofddoeken maar moeten verbieden om de meisjes welzijnsgericht te doen emanciperen. Of heeft men het probleem van de huisjesmelkerij pas ontdekt toen bleek dat ze ook mensen zonder papieren huisvesten. Van cynisme gesproken.

Naast dat eerder principieel probleem, ontstaat ook een structureel probleem. Een groot deel van het welzijnswerk wordt gefinancierd op jaarlijks te hernieuwen convenanten, en het wordt afhankelijk gemaakt van aanwijsbaar rendement, onder meer inzake veiligheid. Straathoekwerk is daar een typisch voorbeeld van. Ik kan mij niet voorstellen dat men aan de politie zou zeggen: bewijs uw nut en dan zullen we volgend jaar eens kijken of je nog gefinancierd wordt. Welzijnswerk moet zich wél keer op keer bewijzen op basis van weer nieuwe criteria. De situatie van het welzijnswerk is dus precair en afhankelijk, wat de net geformuleerde oproep dat het welzijnswerk zich wat offensiever moet tonen nogal goedkoop maakt. Wie zich té offensief toont en niet in de dominante veiligheidsretoriek wil meespelen, riskeert zijn centen kwijt te raken. Dat zorgt voor – zeer begrijpelijke - zelfcensuur.

Maar de preciaire en afhankelijke situatie van veel welzijnswerk zorgt er ook voor dat de kwaliteitsontwikkeling niet echt van de grond komt. De mogelijkheden van straathoekwerk, jeugd(welzijns)werk, buurtontwikkeling, overleg en dergelijke worden absoluut onvoldoende uitgebaat, omdat degenen die het uitvoeren niet de kans krijgen om hun methodiek echt te ontwikkelen. Methodiekontwikkeling gebeurt in een actie/reflectiecyclus op grond van traditie en accumulatie van ervaring, waarop dan gereflecteerd wordt. En dat kan niet als het personeelsverloop te groot is, de organisaties evenveel tijd moeten steken in het werven van voldoende jaarlijkse budgetten dan in het eigenlijke veldwerk, en de erkenningscriteria geleidelijk verglijden van welzijnscriteria naar veiligheidscriteria. Je kan de welzijnswerkers niet verwijten dat de kwaliteitsontwikkeling voor een stuk blijft steken. Iemand die je uithongert kan je niet verwijten dat hij te mager is. Maar daarvoor kunnen de welzijnswerkers nog moeilijker het maatschappelijk gezag verwerven dat nodig is om zich echt offensief te kunnen opstellen.

Voor een belangrijk deel van de politieke overheden is het welzijnswerk nog teveel een ornament in de mediatisering van de veiligheidsproblematiek, zonder dat het echt au serieux wordt genomen. Nog niet zolang geleden stelde burgemeester Somers, n.a.v. een discussie over zijn beleid inzake overlastjongeren te Mechelen, dat hij eigenlijk alle mogelijke initiatieven van sociale preventie en overleg had ontwikkeld, maar dat het voor sommige 'hardleersen' nu eenmaal niet werkt. Het lijkt alsof hij de titels van de hoofdstukken heeft gelezen, maar niet de hoofdstukken zelf. Want het gaat niet om een extra blikje straathoekwerkers of kortlopende financieringen voor nieuwe werkvormen. Overleg organiseer je niet door een wijk-agent uit te sturen om te zeggen dat 'de mannekes ergens anders moesten gaan spelen'.

Onveiligheidsgevoelens en welzijnsgevoelens staan in een circulair verband met mekaar. Je kan geen veiligheidsgevoelens hebben als je geen welzijn hebt, maar omgekeerd, als je jezelf onveilig voelt kan je ook niet wel zijn. Die twee zijn potentieel complementair maar kunnen dat pas echt zijn als ze gelijkwaardig gediend kunnen worden. Welzijnswerkers en veiligheidsagenten moeten diverse maar gelijkwaardige partners zijn. Dat is op dit moment helemaal niet zo en dus verglijdt de zorg steeds meer naar een model van gewapende zorg.

STEUNPUNTEN VOOR SOCIALE ACTIE

Paul Pataer: De autonomie van de sociale werker kan inderdaad in het gedrang komen door de eisen van de samenleving. Maar de vraag is ook wat de professionele autonomie van de sociale werker waard is ten aanzien van zijn eigen werkgevers die subsidie rapen. Vrijwilligers kunnen iets vrijer ademen, maar maatschappelijk werkers zijn ook mensen die bekommerd zijn om de risico's van het vak. Ze willen niet ontslagen worden. Ik heb daar begrip voor. Daarom ben ik ontgoocheld in de rol van de organisaties van die sociale werkers. Wie ondersteunt hen ten volle in hun uitvoerend werk? Op een bepaald ogenblik liet Binnenlandse Zaken verstaan dat de hulpverleners van de centra voor asielzoekers moesten meewerken om mensen uit te wijzen. Franstalige maatschappelijk werkers zegden manifest dat zoiets hun taak niet is. In de Vlaamse Gemeenschap bleef het oorverdovend stil. Ik hoorde geen vakbond, geen beroepsvereniging en zelfs geen steunpunt. Mensen die in OCMW's werken kunnen helemaal op geen steun rekenen om op hun auto-

nome strepen te staan. Zij moeten doen wat de overheid van hen verwacht. Er zijn VVSG-teksten die maatschappelijk werkers aanmanen de steun stop te zetten van asielzoekers die een verlenging komen vragen van de termijn waarop zij het grondgebied moeten verlaten. Waarom wordt daar niet op gereageerd? Mensen leven in situaties die niet conform zijn met artikel 1 van de OCMW-wet dat het recht op een menswaardig leven waarborgt. Maar er komt geen reactie in die overheidskringen. Misschien moeten de autonome centra voor algemeen welzijnswerk daar dan 's wat steviger op reageren. Wie steunt de ouders van minderjarige kinderen, die hier om medische redenen illegaal zouden moeten kunnen blijven? VVSG zegt dan aan de OCMW's: wat niet kan, dat kan niet. En daarmee is de kous af. Dat is toch niet compatibel met de opdracht van sociale werkers?

Geert Inslegers: Het gebrek aan reactie zit inderdaad niet alleen in de financiële afhankelijkheid. De sociale sector in zeer ruime zin moet ook kritisch zijn tegenover zichzelf. We moeten ons beraden over de concepten die we zelf hanteren. Heel wat dwingende wijzigingen aan de Vlaamse Wooncode werden de voorbije periode door de sociale huisvestingsmaatschappijen zelf gevraagd los van het veiligheidsdiscours, al gaat het hen natuurlijk ook wel om beheersing van de onaangepaste huurder. In de strijd tegen huisjesmelkerij zal men zich wel niet alleen op vreemdelingen richten, maar de eenzijdigheid van het sanctionerend optreden is wel duidelijk. Huisjesmelkerij moet streng aangepakt worden, maar wie zorgt voor de opvang van de illegalen die in die woningen verbleven? Wie mag hen helpen en met welke middelen? Waarom zeggen de mensen die een veiligheidsbeleid voeren niet met luide stem dat er onvoldoende opvang is, laat staan een kans op herhuisvesting? Ik hoor dat niet in het debat in Antwerpen. Ik hoor wel zeggen dat er hier geen sociale huisvesting meer bij moet komen omdat de metropool vol zit.

Tom Meeuws: De stad beschikt over transitwoningen, maar we hebben er inderdaad te weinig. De vraag is of we de Antwerpse burger moeten laten betalen voor honderd transitwoningen. Door de vraag naar sociale huisvesting voel ik me niet aangesproken, want dat is de verantwoordelijkheid van een andere dienst.

Geert Inslegers: Zou je dan niet beter eerst met de vuist op tafel slaan bij die andere overheidsdiensten voor je een pink uitsteekt naar de eigen opdrachten van welzijnswerkers?

Ankie Vandekerckhove: Het valt mij ook op dat de vraag naar verantwoordelijkheid en resultaten niet aan iedereen even kordaat gesteld wordt. Neem het hallucinante scenario in Mechelen voor ouders van minderjarigen die feiten van overlast plegen. Er wordt al jaren gesproken over het belang van opvoedingsondersteuning en preventie, maar er komt pas schot in dat dossier als men een duidelijk effect op de veiligheid verwacht. En wat lezen we in een document van de Mechelse 'regiecel': 'De lokale politie stelt overlastgedrag vast van minderjarigen, pakt de minderjarigen op en brengt hen over naar het commissariaat of naar de ouders thuis. De ouders worden uitgenodigd of er wordt door de politie thuis bij de ouders een gesprek gevoerd, op zoek naar manieren om het ouderlijk gezag te versterken of beter waar te nemen. Op basis daarvan wordt een afspraak gemaakt rond de mogelijke opvoedingsproblemen.' Het zal lang wachten zijn op de resultaten van die aanpak want wie zal die vraag aan de politie stellen? Ik waardeer de politie voor wat zij doet, maar laat ons er geen opvoedingsondersteuners van maken. Waarom investeert men daarvoor niet in het welzijnsnetwerk? En als de gemeentelijke overheden zich al half als rechtbank moeten gedragen, dan kan men misschien beter justitie zelf wat dichterbij de burger brengen.

Jan Steyaert: De opvoedingsondersteuning mag dan ook geen koudwatervrees hebben om in die moeilijke context van overlastbestrijding voluit met de politie samen te werken. Als welzijn en veiligheid qua resultaten volledig geïntegreerd moeten gaan werken, dan moet je geen pink durven aannemen, maar een hele arm.

Ludo Fret: Als de middelen en de afspraken duidelijk zijn door meer bestuurlijke complementariteit van de overheid zelf, dan kunnen de sociale sectoren inderdaad op die samenwerking bevraagd worden. Niet pink aan pink, maar arm in arm. We kunnen in opvolging van dit debat later nog meer verdiepend op een aantal thema's terugkomen. Liefst dan op basis van een beschrijving van een praktijk. Suggesties zijn daarvoor welkom.

Dit rondtafelgesprek werd voor POW/ALERT gemodereerd en gesynthetiseerd door Ludo Fret met dank aan Gaby Goris en Carine Bauweleers. Info@pow.be. www.pow.be.